

РОЗДІЛ 12 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ЯК СУКУПНІСТЬ ЗОВНІШНІХ ВИРАЗІВ ПРАВА: ДО ПИТАННЯ ПРО ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ЮРИДИЧНО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ

LEGAL TECHNIQUE AS A SET OF EXTERNAL EXPRESSIONS OF LAW: TO THE QUESTION OF WAYS TO RESOLVE LEGAL CONFLICTS

Олексюк М.М.,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Орлов С.Ф.,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У статті аналізуються шляхи розвитку юридичної техніки у вирішенні конфліктних ситуацій, які виникають в юридично-правовій діяльності. Розкривається сутність класифікації елементів юридичної техніки, що дає можливість визначити практичну значущість правових методів та засобів для вивчення прaxeології юридичних конфліктів. Переконаливо доводиться, що удосконалення юридичної техніки в умовах становлення правової практики сприяє еволюції новітніх правових технологій, які забезпечують краще функціонування права в умовах демократизації суспільства.

Ключові слова: юридична техніка, юридична технологія, юридична конструкція, правоінтерпретація, юридично-правовий конфлікт.

В статье анализируются пути развития юридической техники в решении конфликтных ситуаций, возникающих в юридическо-правовой деятельности. Раскрывается сущность классификации элементов юридической техники, что позволяет определить практическую значимость правовых методов и средств для выяснения прaxeологии юридических конфликтов. Убедительно доказывается, что усовершенствование юридической техники в условиях становления правовой практики способствует эволюции новейших правовых технологий, которые обеспечивают лучшее функционирование права в условиях демократизации общества.

Ключевые слова: юридическая техника, юридическая технология, юридическая конструкция, правоинтерпретация, юридическо-правовой конфликт.

The article analyzes the ways of development of legal technique in solving conflicts that arise in legal activity. The essence of the classification of elements of legal technique is revealed, this makes possible to determine the practical significance of legal methods and means for clarification of the practice of legal conflicts. It is convincingly proved that the improvement of legal technology in the context of the formation of legal practice contributes to the evolution of the latest legal technologies that ensure better functioning of law in the conditions of democratization of society.

Key words: legal technique, legal technology, legal structure, legal interpretation, legal conflict.

В умовах формування особливих взаємовідносин на особистісному та інституційному рівнях, коли загострюються відносини між сторонами конфлікту, а традиційні засоби вирішення конфліктних ситуацій на юридично-правовому рівні вже не можуть привести до бажаного результату, важливе значення має розвиток юридичної технології теоретичного та практичного напрямку розвитку права. Сьогодні актуалізується спрямування правової діяльності на удосконалення нормотворчої та правозастосовної практики у межах наявної у суспільстві правової системи. Ці процеси все сильніше пов'язані із розвитком сучасної технології вирішення юридично-правових конфліктів, оскільки це сприяє появі додаткових можливостей внаслідок формування нормативних юридичних документів як важливих елементів законодавства.

Удосконалення юридично-правової технології містить неабиякий потенціал для вирішення питань розвитку права, дає змогу урегулювати суперечності під час правової діяльності. Актуалізація ролі юридичної технології у подоланні суперечностей, які спричиняють формування конфліктних ситуацій у праві, на нашу думку, визначається і тим, що право- та нормотворчість нині не завжди адекватно відображають сучасні реалії розвитку суспільних відносин. У правознавчих виданнях, котрі містять аналіз таких питань, чіткого та однозначного висновку стосовно сутності юридичної технології немає.

Питання становлення юридичної технології та юридичної техніки зокрема становлять предмет досліджень ряду правознавців. Серед них зазначимо вітчизняних учених, таких як: Ю. Шемшученко, С. Погребняк, І. Шутак, О. Гришук, Н. Заболотна, Д. Манько, І. Лебеденко, О. Біла-Сабадаш, Ж. Дзейко, А. Кучук та ряд інших. Певне зацікавлення у справі аналізу проблем юридичної техніки становлять роботи російських учених – правознавців, таких як Т. Кашаніна, В. Карташов, М. Давидова. Значимо, що переважна частина вищевказаних досліджень стосується загальнотеоретичних та методологічних питань становлення юридичної техніки, конкретні практичні напрацювання, що можуть визначати прaxeологічний зміст правової діяльності та особливо у питаннях вирішення конфліктних ситуацій та запобігання формуванню таких.

Виходячи із вище наведеного, метою статті виступає розгляд питань юридичної техніки з позицій прaxeологічного підходу до правової діяльності у формах вироблення нових підходів до вирішення юридично-правових конфліктів.

У сучасній теорії права пропонується вирізняти наступні порівняно автономні розділи: догму права (положення, начала та основи чинного права, що становлять «нормальне» розгортання юридичної реальності чи матерію права); юридичну техніку (способи встановлення, публікації, систематизації, тлумачення та реалізації правових норм, тобто правила реалізації юридичної діяльності);

правову конфліктологію (учення про правову патологію) [1, с. 23]. Наведена класифікація переконливо свідчить про тісний взаємозв'язок загальнотеоретичних правових проблем із питаннями функціонування та розвитку юридично-правової діяльності у поєднанні цих правових явищ з юридично-правовим конфліктом.

Варто зазначити, що проблематика взаємозв'язку юридичної технології із питаннями вирішення юридичних конфліктів ґрунтовно досліджується В. Карташовим. Він стверджує, що технологія вирішення юридичного конфлікту може розглядатись як різновид технології взагалі та юридичної технології зокрема, а «технології вирішення юридичного конфлікту властиві все ті ж загальні ознаки, котрі характерні для економічної, політичної, соціальної, правотворчої, законодавчої та інших типів (видів та підвидів) технологій» [2, с. 120]. Дослідник наводить низку елементів технологій вирішення конфліктно-юридичної діяльності, серед яких важливими видаються наступні: система відповідних загальносоціальних, соціально-юридичних і технічних засобів, що використовуються; система прийомів, способів та методів впливу на учасників конфліктного протистояння, а саме дії та операції, що пов'язані з використанням відповідної техніки, тактики та стратегії; процедурно-процесуальні форми (стадії, виробництво, режими і т. д.), що визначають послідовність у часі та специфіку ухвалених рішень [2, с. 121–122].

Безумовно, від тих юридично-технологічних процесів у праві залежить як успішність функціонування права у цілому, так і окремих його напрямів. Можна погодитись із думкою вітчизняного правознавця Д. Манько про те, що «функціонування суб'єктів права, уповноважених здійснювати юридичну діяльність, повинно спиратись не лише на «верховенство права» та сувору відповідність правовим приписам щодо порядку здійснення та її результатів, але й на високий рівень «технологічної якості» таких операцій» [3, с. 41].

Здебільшого правознавці схильні ототожнювати поняття юридичної технології та юридичної техніки. На нашу думку, така позиція спірна. Адже під технологією розуміють систему знань про способи вирішення завдань за допомогою певних технічних засобів. Водночас техніку заведено розуміти як конкретний спосіб досягнення та здійснення чогось, онтологічну даність, у широкому розумінні – сукупність засобів діяльності, спрямовану на задоволення потреб людини та суспільства.

Саме тому можна підтримати думку Д. Манько, котрий стверджує: «Можна припустити, що поняттям, яке відображає лише меншу частину загального процесу, не слід називати весь процес. І якщо ми ставимо перед собою завдання осмислити сутність мистецтва надання форми і впорядкованості юридичної діяльності та її результатів, то нам необхідно сформулювати поняття більш широкого (абстрактного) рівня, яке охоплювало б і технічний, і технологічний аспекти юридичної діяльності» [3, с. 41–42].

Вітчизняний дослідник І. Шутак стверджує, що крайністю є занадто широке трактування юридичної техніки, яка охоплює вибір цілей правового розвитку, вирішення концептуальних питань правового регулювання. Він вважає, що за такого підходу до юридичної техніки змінюються роль і значення юриста як суб'єкта юридично-правової діяльності, він стає т. зв. «технічним персоналом», здатним якісно вирішити стратегічні завдання за допомогою наявних юридичних засобів [4, с. 84].

На основі наукових правознавчих досліджень, котрі стосуються розглядуваної нами проблематики юридичної діяльності особи та суспільства, можна зробити висновок про те, що пріоритетним у цьому є поняття юридичної техніки.

На думку російської дослідниці, автора монографії з проблем юридичної техніки М. Давидової, до основних характеристик цього явища слід віднести професіоналізм функціонування, використання під час юридичної діяль-

ності, яка не вимагає письмового та документального оформлення, охоплення нею як публічної, так і приватноправової сфери та забезпечення досконалості права за формою та змістом. Такі думки спонукають дослідницю до висновку про те, що юридична техніка – це «система професійних юридичних правил і засобів, що використовуються під час складання правових актів і здійснення іншої юридичної діяльності у сферах правотворення, правоінтерпретації, владної і невідладної реалізації права, що забезпечують досконалисть його форми і змісту» [5, с. 50].

У правознавчій науковій літературі з проблем юридичної техніки як прояву юридичної діяльності тривають суперечки і про те, які фактори виконують роль домінуючих у визначенні її місця у правовій системі. Так, наприклад, Т. Кашаніна схильна вважати, що «у правовій роботі, як ніколи, високими є не матеріальні, а саме інтелектуальні витрати (знання, вміння, майстерність, досвід)» [1, с. 91].

Цю ж тезу обстоює Д. Манько: «По суті, юридична техніка і юридична технологія зумовлює образ, форму та порядок юридичної діяльності і вже згодом є невіддільним (засобом) здійснення. Тільки після того, як в ідеальній формі моделюється зовнішній вираз правового акту, відбувається його об'єктивізація у документарній, усній або конклюдентній формі» [6, с. 43]. Аналізує проблематику юридичної техніки і В. Лебеденко, який звертає увагу на різноманітні погляди стосовно ролі суб'єктивного фактору. Він вважає, що за межами концепцій юридичної техніки «залишається значний масив юридично значущих документів, які утворюються не тільки у процесі законотворчої, а й правореалізаційної діяльності уповноважених суб'єктів та є необхідною складовою єдиного процесу виникнення та реалізації права, що закладено у правовій нормі» [7, с. 54].

Нашу думку, абсолютизація винятково суб'єктивного фактору у становленні юридичної техніки, зведення процесів її удосконалення до раціональних, розуміння її як прояву «активної вольової дії компетентного суб'єкта» сумнівні. Стан юридичної техніки у межах певної правової системи визначається і об'єктивними чинниками: важливе значення має стан розвитку суспільства, особливості як загальної, так і правової культури [3, с. 103]. Ця теза підкріплюється також висновком Д. Манька: «юридична техніка – це діяльність, пов'язана із певним інструментарієм та технологіями його застосування» [3, с. 103]. Водночас М. Давидова трактує її як «засіб, за допомогою якого із потоку правової субстанції (змісту права), що постійно розвивається та змінюється, «вириваються», кристалізуються та фіксуються частки правової матерії», «засіб матеріалізації права, засіб надання йому певної стійкої форми» [5, с. 73].

Подібну ж думку про «матеріалізацію» юридичної техніки наводить і Л. Пригара, який вважає, що юридична техніка матеріалізується на рівні правових (нормативних) актів: «Як тільки засоби та прийоми юридичної техніки реально втілюються у правових актах, вони стають властивістю певної системи законодавства. Рівень юридичної техніки у тій чи іншій країні визначається, передусім, реальним використанням технічних засобів і прийомів у законодавстві... Рівень юридичної техніки – це один із показників рівня юридичної культури у країні» [8, с. 30].

Зауважимо, що про неабияке значення юридичної техніки у формуванні юридично-правової культури суспільства зазначає М. Давидова. Наведена аргументація свідчить про те, що юридична техніка може вважатись чільним засобом для вирішення юридичних конфліктів, оскільки сприяє розвитку тих засобів, котрі можуть розглядатись як специфічний інструментарій у подоланні конфліктних ситуацій, особливо, коли це стосується вирішення юридичних спорів.

Важливе місце у правовій системі суспільства юридична техніка посідає тому, що формує ґрунтовні ознаки

правової культури, відтак стає засадничим елементом розвитку людської цивілізації. «Юридична техніка повинна розглядатись як складова досягнення та показник якості правової культури. Справді, у контексті цього підходу право у цілому постає як невіддільна частина правової культури, а та, своєю чергою, як елемент культури суспільства. Серед правових цінностей, створених людством і які утворюють правову культуру у широкому розумінні, юридична техніка посідає важливе місце» [5, с. 79].

Важливим елементом юридичної техніки як структурної складової юридично-правової діяльності є юридичні конструкції. На нашу думку, аналіз цього явища дає можливість пізнати конфліктогенність праксеологічного компонента права. У сучасній правознавчій науці юридичну конструкцію прийнято розглядати як специфічний виклад нормативного матеріалу, відповідно до певного типу або виду правовідносин, сукупність засобів, здатних утворювати теоретичні моделі права. Т. Кашаніна вбачає в юридичних конструкціях процес узагальнення різноманітних складних явищ, елементів юридичної діяльності не за ознаками, а згідно з їхньою внутрішньою структурою або організацією [1, с. 191].

Вітчизняні правознавці Г. Бойко та І. Шутак формують таке визначення юридичної конструкції: «Юридична конструкція – це таке поняття, яке створюється у результаті певної інтелектуальної роботи та у розрахунок на виконання певної заздалегідь закладеної функції, яка здається актуальною практичною необхідністю юридичного врегулювання тієї чи іншої галузі суспільних відносин» [9, с. 10].

Сутність юридичної конструкції, на думку низки правознавців, виявляє її раціональну характеристику, яка полягає у набутті нею фактичного статусу теоретичної моделі. Це дає змогу ґрунтовно відобразити внутрішню структуру правових явищ. Суспільні відносини, що моделюються, розглядаються як складні явища, що мають системно-структурну форму [5, с. 153]. Подібну думку висловлює й І. Шутак, вважаючи юридичну конструкцію моделлю врегульованих правом суспільних відносин або окремих елементів, яка слугує методом пізнання права та суспільних відносин.

Погляди на розуміння юридичної конструкції як структурованого явища, що може виконувати функцію моделі врегулювання важливих юридично-правових проблем, містяться у дослідженнях О. Зінченко. Вона зазначає: «Юридична конструкція як знаряддя пізнання правових явищ надає нам можливість організувати та поєднати правові засоби у такий спосіб, щоб вони, доповнюючи один одного, набуваючи системного характеру, утворювали цілісний, змістовно-логічний регулятивний механізм, спроможний забезпечити досягнення ефективних правових результатів» [10, с. 172].

Гносеологічна ж природа юридичної конструкції, котра осмислюється як ідеальний феномен і результат функціонування правосвідомості, виявляється у тому, що за її допомогою пізнаються конкретні правові явища, зокрема ті, що стосуються формування, функціонування та подолання юридичних конфліктних ситуацій. «Оскільки у процесі характеристики правових явищ значною мірою оперуємо ідеальними, розумово-зоровими конструкціями, – зазначає О. Зінченко, – це допомагає виявити і розкрити те загальне, що внутрішньо об'єднує багатоманітні прояви конкретної правової дійсності. Крізь призму юридичної конструкції структура досліджуваного явища охоплює складові, кожна з яких сама собою є юридичною абстракцією, а успіх пізнання системного цілого залежить від знання його частин» [10, с. 172].

М. Давидова доволі предметно вивчає значення юридичної конструкції для розвитку права. На нашу думку, з точки зору виявлення конфліктогенності права, аналіз його праксеологічної складової, такі думки можуть вва-

жатись особливо доречними. У правотворчості використання юридичних конструкцій полегшує формулювання нормативних приписів, надає правовим актам ознаки чіткості, логічності, послідовності, забезпечує формальну визначеність права.

Водночас юридичні конструкції обмежують вільний розгляд законодавця, вимагаючи від нього дотримання законів правової логіки, змушуючи висловлювати свою думку у межах заздалегідь заданих мисленневих структур. Особливу увагу, на нашу думку, слід приділити висловлюванням М. Давидової стосовно детермінації юридичних конструкцій та питань тлумачення права.

Ці герменевтичні аспекти функціонування права як юридичної конструкції важливі для вирішення конфліктних ситуацій тому, що допомагають з'ясувати сутність тих суперечностей, котрі зумовлюють юридично-правові конфлікти. «У тлумаченні права (юридична) конструкція слугує засобом пізнання його сенсу, певним чином організуючи мисленнєву діяльність інтерпретатора. Сенс юридичних конструкцій не відображає «об'єктивну реальність», а породжується співвідношенням з іншими текстовими структурами у результаті інтерпретації» [5, с. 156].

Звичайно, юридичну конструкцію не можна трактувати як статичне явище, що існує у межах суб'єктивного начала (людської раціональності) та фактора об'єктивної реальності (формально детермінує побудову юридичної конструкції). Використання юридичної конструкції спрямовує на те, щоб з повнотою регламентувати всі її елементи. Однак після того, як створюються норми права, які є складовими певної конструкції, розпочинається новий стан відображення або сходження від абстрактного до конкретного. У вигляді останнього тут виступає вже не норма права, а юридична конструкція, яка досягає стану органічної інтеграції у систему правового регулювання.

Аналіз юридичної техніки як особливого засобу здійснення правотворення та правозастосування свідчить про важливе місце проблем виникнення та подолання правотворчих і техніко-юридичних помилок. Останні спричиняють формування специфічних шляхів свого подолання у рамках юридично-правової діяльності людини та суспільства. На нашу думку, цей процес з усією очевидністю може стати успішним засобом вирішення проблемних і конфліктних ситуацій у праві, особливо коли йдеться про юридичні колізії, що зумовлюють юридично-правові конфлікти.

Дослідник проблем юридично-правової діяльності Н. Свиридов зазначає, що «царина юридичної колізійності є об'єктивним чинником юридичних конфліктів», а до суб'єктивних чинників юридичних колізій відносить ті, котрі пов'язані із волею та правовою свідомістю законодавців, політиків і представників влади. Цей фактор призводить до низької якості законів, прогалин у праві, невпорядкованості правового матеріалу, ігнорування правил законодавчої техніки, правового нігілізму тощо [11, с. 82].

Саме у контексті з'ясування місця колізії у загальному контенті юридично-правової діяльності та її взаємодетермінації з явищем юридично-правового конфлікту, на нашу думку, доречно говорити про значення юридичної техніки як засобу подолання тих перешкод і помилок, котрі можливі на шляху до формування налагодженої правової системи суспільства. Особливо актуальна ця ситуація для перехідних суспільств, де тривають ґрунтовні трансформаційні процеси, котрі а рїогї передбачають конфліктогенність суспільних відносин.

Отож, конфліктогенність юридичної діяльності виявляється у тому, що її результати здатні впливати на вирішення конфліктних ситуацій. Такі результати закріплюються у численних юридичних документах, що містять правову інформацію та специфічно регламентують поведінку суб'єктів правових відносин, зокрема за конфліктних ситуацій, що притаманні тому чи іншому суспільству. На нашу думку,

варто наголосити на характеристиці юридичних документів, здійсненій Т. Кашаніною, яка вважає їх дієвим засобом у правовому регулюванні (норми, угоди, індивідуальні рішення і т. д.), стверджуючи, що вони стають об'єктивованими та доступними для інших суб'єктів права [1, с. 76].

Т. Кашаніна наводить основні ознаки юридичних документів. У контексті виявлення їх місця у вирішенні конфліктних ситуацій у праві вона окреслює такі із них: складання у процесі юридичної діяльності; здатність зумовлювати юридичні наслідки, тобто мати загальнообов'язковий характер; призначення регулювати суспільні відносини, надавати їм стабільності та стійкого характеру [1, с. 77–78]. На нашу думку, серед тих різновидів юридичних документів, які аналізує дослідниця, слід звернути особливу увагу на інтерпретаційні, або акти тлумачення [1, с. 78].

Отже, можна зробити наступні **висновки**, що фіксують сутнісні параметри вирішення проблем використання досягнень юридичної техніки у справі вирішення юридично-правових конфліктів:

– широке трактування юридичної техніки, що охоплює вибір цілей правового розвитку, вирішення концеп-

туальних питань правового регулювання змінює роль і значення юриста як суб'єкта права;

– неправомірною є абсолютизація суб'єктивного фактору становлення юридичної техніки, зведення процесів її удосконалення до раціональних, оскільки стан юридичної техніки у межах певної правової системи визначається також об'єктивними чинниками;

– герменевтичні аспекти функціонування права як юридичної конструкції допомагають з'ясувати сутність тих суперечностей, котрі зумовлюють юридично-правові конфлікти;

– юридична техніка може вважатись чільним засобом для вирішення юридичних конфліктів, оскільки сприяє розвитку тих засобів, що можуть стати специфічним інструментарієм у подоланні конфліктних ситуацій, особливо, коли це стосується вирішення юридичних спорів;

– процес формування специфічних шляхів подолання правотворчих і техніко-юридичних помилок може стати успішним засобом вирішення проблемних і конфліктних ситуацій у праві, особливо коли йдеться про юридичні колізії, що зумовлюють юридично-правові конфлікти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кашанина Т.В. Юридическая техника: учебник. 2-е изд., пересмотр. М.: Норма: ИНФРА – М, 2011. 496 с.
2. Карташов В.Н., Семенова Н.В. Введение в общую теорию правовой системы общества. Конфликтная юридическая деятельность в правовой системе общества: текст лекций. Ч. 8. Ярославль: ЯрГУ, 2002.
3. Манько Д.Г. Щодо визначення поняття юридичної техніки і технології. Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. 2002. Вип. 50. С. 100–104.
4. Шутак І.Д. Юридична техніка як сфера наукових знань і навчальна дисципліна. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 3 (74). С. 81–86.
5. Давыдова М.Л. Юридическая техника: проблемы теории и методологии: монография. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2009. 318 с.
6. Манько Д.Г. Технологический механизм права и его соотношение с юридической деятельностью. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6–2. Т. 1. С. 41–44.
7. Лебеденко В.І. Юридична техніка: поняття, призначення, методологічні засади застосування. Інформація і право. 2014. № 2 (11). С. 52–56.
8. Пригара Л.І. Юридична техніка: поняття, структура, ознаки. Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис. К.: Київський університет права, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2004. № 2. С. 26–31.
9. Бойко І.Г., Шутак І.Д. Поняття юридичної конструкції як засобу структуризації правової інформації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. Вип. 3. Том 1, 2014. С. 9–13.
10. Зінченко О.В. Соціальна цінність юридичних конструкцій у процесі розвитку права. Альманах права. 2012. № 3. С. 171–174.
11. Свиридюк Н.П. Юридичні колізії як властивість законодавства перехідного періоду. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 58. С. 77–84.